

Ամերիկայի, Բուլղարիայի «յեղափոխական» կոչուած թերթերի նէյնիմները, յոխորտանքով չլի տղայամատութիւնները, հերոս Մուրադի վրայ դնուող առասպելական յոյսերը և... մի համայնայնութեք ինձ հետ թէ ազգային հաշիշից թունաւորուածներին բուժելու համար տիտանական ջանքեր են հարկաւոր...

Անկախ

ՔՆՆԱԳԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ս. Զաւարեան՝ Նախագիծ եւ ծրագիր գիւղացի ազգաբնակչութեան տնտեսական վիճակի ուսումնասիրութիւն, 1906, Թիֆլիս:

Տասնեակ տարիներով մեր «ըմբոստների» գլխում այն մեխն էր ցցուել թէ՛ բոլոր ժողովուրդները զարգանում են մի շարունակ և ոչ մի կարիք չկայ ուսումնասիրել տեղնուտեղը մի ժողովրդի առանձնայատուկ պայմանները. բաւական է, առանց աչքի առաջ ունենալու քաղաքական-աշխարհագրական-ազգաբնակչական-տնտեսական-կուլտուրական հանգամանքները, փոխ վերցնել թեթեւորիկ և անհիմն անալոգիաներով ուրիշներից՝ ըմբոստացման շարուն դառած եղանակը և «յեղափոխականի» անունը ճակտին կակարդի նման կպցրած ամենաֆլաստակար և ամարդի էքսպլոզիւիւսներ կատարել հարազատ ժողովրդի գլխին: Այժմ ազգային դալլաքութեան մէջ փորձուած մի քանի «լըջացած» գլուխներ սկսել են այն բանից, ինչից պէտք էր սկսէին տասնե հինգ տարի առաջ... Լաւ է ուշ քան՝ երբէք! Գէթ դրանով պէտք է մխիթարուել... Այդ նոր շաւղով է գնում, ըստ երևոյթին, և պ. Ս. Զաւարեանը. «գլխով մեր տգիտութիւնը հողագործ գիւղացուն վերաբերեալ հարցերի նկատմամբ, զուրկ լինելով մեր տնտեսական կեանքին վերաբերեալ ամենատարրական տեղեկութիւններից» նա հաստատում է որ այժմ «մեր կեանքի հասունացած պահանջ է» որ ձիշտ փաստերի վրայ հիմնուեն մեր կեանքի մէջ մտցուելիք փոփոխութիւնները», ուստի այդ պահանջին գէթ փոքրիկ չափով բաւարարութիւն տալու համար է որ ձեռնարկել է այդ «ծրագրի» հրատարակութեան:

Դալով ուսումնասիրութեան ձևին (մեթոդին) պարոնը

դժուարանում է կանգ առնել մինչև օրս գոյութիւն ունեցող և գործադրուող ձեւերից որեւէ մէկի վրայ և առաջարկում է մի ինքնուրոյն ձեւ. ուսումնասիրութիւնը կատարել ոչ մասսայական, որ դժուար է, այլ ընտրովի տիպիկ միջակ զիւղերի և այդ գիւղերում գտնուած տիպիկ մի քանի ընտանիքների վերաբերմամբ»:

Դժուար չէ առջուց գուշակել որ այդ եղանակով շատ չնչին արժէք ունեցող եզրակացութիւնների կարելի է գալ: Զգիտե՛ք ովքե՛ր են լինելու այն «եռանդուն և աշխատասէր» պարոնները, որոնք «մասնագէտների հմտութիւնը պէտք է փոխարինեն (!) բարի ցանկութիւններով» և այդպէս տեղեկութիւններ ժողովեն: Այդ «եռանդուն և աշխատասէր» պարոններից շատերը գաւառներում արդարեւ ժողովրդի յայտնի բնօրինակայնորանց կարողութիւնը ոչ-«ինքնապաշտպանական», այլ զուտ կուլտուրական-ուսումնասիրական ասպարէզում աւելի քան կասկածելի է... Մեր երեւելի «հայ-ժողովրդական (!)» «կաղամկերպութեան» «ականաւոր» ուժերն անգամ սեւ սպիտակից ջոկելու ոչ տրամադրութիւն և ոչ բարեխղճութիւն ունեն, էլ ուր մնաց դրանց «սովորականների» կարողութեանը: Ծրագրի XXV, և 2 հարցերին, օրինակի համար, տալիս են պատասխաններ այն բազմաթիւ անհերքելի փաստերը, որոնք արձագանք են գտնում ոչ-դաշնակցական մամուլի մէջ: Իսկ այդ փաստերի լուսաբանութիւնը տրուած որոշ «տղերանց» կողմից նոյնն է ինչ որ գալմագա ների և սև հարիւրակային պարագլուխների արդարացումները... Քանի գրոշ արժէք ունեն այդպիսի միակողմանի-թայֆայական ուղեղների հաւաքած «փաստերը»: Ժողովուրդն ստորկացնելուց, կեղեքելուց և անբարոյականացնելուց յետոյ գանազան իմաստականեր գալու են «տեղեկութիւններ» ժողովեն... Երանի՛ նրանց, որոնք հաւատ կընծայեն այդպիսի «ուսումնասիրողներին»:

Na

Ю. Веселовский, Очерки Армянской литературы и жизни, 1906, ч. 70 к.

Իւր. Վեսելովսկու ջանքերով ուսւ ընթերցող հասարակութիւնը ծանօթանում է հայոց գրականութեան հետ և թողնում այն նախապաշարմունքներից շատերը, որոնք շահագործուած են ուսւ օտարակերների և շովինիստների կողմից: Վեսելովսկու գրուածքները ցոյց են տալիս թէ ճիշտօրէն և ինչ կերպ էրմբռնում օտարը մեր մտաւոր—գեղարուեստական արտացոլումը: